

MARTIN ŠRAJER / 1. 2. 2018

9 filmů o Slovenském národním povstání

Ozbrojené povstání slovenského odboje proti německému Wehrmachtu vypuklo koncem srpna 1944. Trvalo necelé dva měsíce a zapojili se do něj i vojáci slovenské armády. Přestože jej Němci potlačili, jednalo se o jednu z největších odbojových akcí druhé světové války, díky které se Slovensko stalo členem protinacistické koalice. Povstání se jako člen propagačního útvaru povstaleckých vojsk (viz krátký dokument *Za slobodu*, 1945) osobně zúčastnil režisér Paľo Bielik, který se ve *Vlčích dierych* (1948) rozhodl události SNP reflektovat na filmovém plátně. Výraznější zájem režisérů i diváků o hrané filmy s problematikou SNP je zřejmý od konce padesátých let a pokračoval i během následujícího desetiletí, kdy svobodnější tvůrčí prostředí umožňovalo revizi některých překonaných historických narativů. V sedmdesátých letech se natáčení filmů o SNP věnovali téměř výlučně slovenští režiséři (*Deň, ktorý neumrie*, *Dolina*, *Súkromná vojna*, *Trofej neznámeho strelca*, *Veľká noc a veľký deň*). Nejnovějším filmovým ohlédnutím za událostmi povstání byla v roce 2007 adaptace novely Leopolda Lalohy *Rozhovor s nepriateľom*.

Bílá tma (r. František Čáp, 1948)

František Čáp se za protektorátu věnoval zejména adaptacím klasických literárních děl. Po válce ovšem hned dva ze svých čtyř československých filmů zacílil na odbojovou tematiku. Po *Mužích bez křídel*, oceněných na festivalu v Cannes, natočil *Bílou tmu*, dramatizaci osudu skupiny partyzánů donucených během SNP k ústupu do hor. Po nepříznivé kritice filmu dělnickou porotou na filmovém festivalu ve Zlíně byl Čáp nucen odejít nejprve ze struktur domácí filmové výroby, posléze i z Československa.

Vlčie diery (r. Paľo Bielik, 1948)

Scenárista, prozaik, dramatik, režisér a přímý účastník SNP Leopold Lahola napsal na základě vlastních zkušeností a pod vlivem neorealistického filmu *Řím, otevřené město* (v roce 1947 byl uveden na Dnech italského filmu v Bratislavě) ve spolupráci s režisérem Paľem Bielikem scénář k *Vlčím dírák*, výpravné sáze sledující život jedné rodiny během SNP. Podle scénáře následně v provizorních ateliérech v budově Československého rozhlasu v Bratislavě vznikl bez pomoci českých filmařů vůbec první slovenský hraný film. Po premiéře v prosinci 1948 byl snímek kritizován, že neukazuje boj povstalců jako boj třídní a dostatečně nezdůrazňuje roli komunistů, a v roce 1950 došlo k jeho stažení z distribuce.

V hodine dvanástej (r. Andrej Lettrich, Jozef Medved', 1958)

Když v malé západoslovenské obci Brezovany německý voják během Slovenského národního povstání v bitce zabije svého kamaráda, dá velitel SS zavřít deset rukojmích. Ti musí po odhalení skutečného viníka ze svých řad vybrat pět osob, které budou omilostněny. Napínavé, divácky vděčné (což potvrdila i 3. místo v divácké soutěži na Filmovém festivalu pracujících) drama patří ke kvalitativně nejvýraznějším titulům ve filmografii Andreje Lettricha a Jozefa Medveda, kteří se společně ujali režie. Do role krutého nacistického velitele byl proti svému typu obsazen Ladislav Chudík.

Kapitán Dabač (r. Paľo Bielik, 1959)

Jedenáct let po *Vlčích dírák* natočil Paľo Bielik další rozmáchlý příběh z dob SNP. Vladimír Dabač je důstojníkem slovenské Rychlé divize bojující na Ukrajině. Po odhalení manželčiny nevěry se mu hroutí celý svět. Následně je Němci odsouzen k trestu smrti. Podaří se mu ale uprchnout na Slovensko, kde nachází uplatnění jako člen odboje. Adaptace knihy Vladimíra Mináče zaujme zejména ambivalentním protagonistou v podání Ladislava Chudíka, který se odmítá podřídít zájmům kolektivu a nebojuje za nadosobní ideály, jak se od tehdejších filmových hrdinů očekávalo, ale sám za sebe.

Pieseň o sivom holubovi (r. Stanislav Barabáš, 1961)

Ze svobodnějších tvůrčích podmínek v Československu v šedesátých letech těžili vedle českých také mnozí slovenští režiséři, obracející se mnohdy kriticky do válečné

minulosti (viz např. také *Boxer a smrt* Petera Solana nebo *Organ* Štefana Uhera). Celovečerní hraný debut dokumentaristy Stanislava Barabáše *Pieseň o sivom holubovi* se odehrává ve slovenských horách na konci druhé světové války a v šesti povídkách nabízí pohled na dané období očima dítěte, čemuž odpovídá i snímání dynamickou ruční kamerou Vladimíra Ješiny. Film vznikl podle scénáře Alberta Marenčina a Ivana Bukovčana, oceněného prvním cenou ve státní soutěži k patnáctému výročí osvobození.

Zbabělec (r. Jiří Weiss, 1961)

Svůj dlouholetý záměr natočit film na Slovensku mohl Jiří Weiss realizovat počátkem šedesátých let, když podle námětu Ivana Bukovčana a ve spolupráci s Otou Ornestem napsal a natočil ironicky nazvané drama z období SNP, zamýšlející se dle dobového vyjádření režiséra prostřednictvím příběhu příběh manželského páru z jedné slovenské vesnice otázku, zda má člověk žít jen pro sebe, anebo se účastnit společenského života. Do hlavní role opatrného učitele Bodnára obsadil Weiss Ladislava Chudíka, jeho mladou manželku si zahrála Weissova tehdejší žena Dana Smutná.

Polnočná omša (r. Jiří Krejčík, 1962)

Během Štědrého dne roku 1944 se odehrává adaptace stejnojmenného dramatu Petra Karvaše. Němci popravují muže, ženy i děti podezřelé z účasti ve Slovenském národním povstání a lidé se tuto vyhrocenou dobu snaží přežít i za cenu mravních ústupků s nezvratnými důsledky. Vypjatou psychologickou studii zbabělosti, maloměštáctví a zodpovědnosti režíroval na Slovensku Jiří Krejčík. Drama sice komorní, ale natočené na širokoúhlý formát a znamenitě využívající předkamerového prostoru, obdrželo na 13. ročníku karlovarského festivalu Medaili za hraný film (ex aequo s německým filmem *Královské děti*).

Zvony pre bosých (r. Stanislav Barabáš, 1965)

K přehodnocení filmového obrazu odbojáře, do té doby téměř výlučně heroizované, nekriticky adorované figury, přispěl v roce 1962 snímek Jana Kadára a Elmara Klose *Smrt si říká Engelchen*, zkoumající spoluvinu partyzánů na vypálení jihomoravské vesnice Ploštiny. Režisér Stanislav Barabáš a scenárista Ivan Bukovčan se ve *Zvonech pre bosé* od černobílých klišé a ideologických norem vzdálili ještě víc. Příběh ze

sklonku války, v němž dva partyzáni převádějí mladého německého zajatce, slouží jako podklad k baladické výpovědi o nadčasových existenčních otázkách.

Horká zima (r. Karel Kachyňa, 1973)

Když byl Karlovi Kachyňovi nabídnut scénář Vladimíra Bora k dramatu o komunisticky smýšlejícím vojákovvi, který se přidává k povstání, měl klasik českého filmu již poměrně bohaté zkušenosti s válečnými náměty. *Horká zima* ve skutečnosti nezachycuje žádné bitvy a heroické činy, jde o komorní partyzánský příběh jednoho muže, který chce naplnit své životní poslání. Větší část snímku, který v Kachyňově normalizační filmografii patří k těm nejangažovanějším, vznikala v zasněžených dolinách Nízkých Tater.